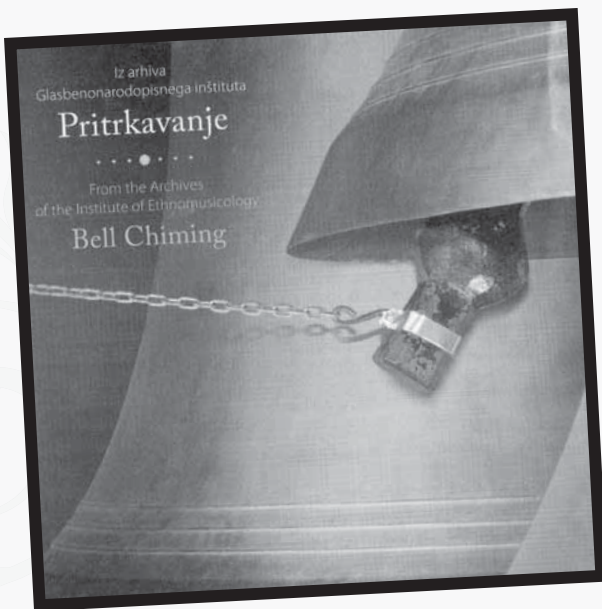

Tri zgoščenke iz arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta

Leto 2011 je pri založbi Znanstvenoraziskovalnega centra (ZRC) spet odkrilo nekaj zanimivih zvočnih podob slovenskega ljudskega petja in godčevstva, ohranjenega v bogatem zvočnem arhivu našega najstarejšega znanstvenega inštituta – Glasbenonarodopisnega inštituta (GNI) Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU) v Ljubljani. Tokrat so avtorji izbora posnetkov treh vsebinsko različnih zgoščenk segli v glasbeno izročilo obrobij slovenskega ozemlja, v vas Adlešiči v Beli krajini, v Prekmurje in Porabje med godce in plesalce ter tudi k svojstvenemu godčevstvu, to je k pritrkavanju na Slovenskem. Prva plošča nosi naslov ***Bog daj dobro leto – ljudska pesemska dediščina Adlešičev***. Za izbor pesmi in godčevskih viž sta poskrbela dr. Marko Terseglav in dr. Drago Kunej; prvi je prispeval tudi spremno besedo, drugi je poskrbel za pripravo in zvočno obdelavo izbranega gradiva. V zbirki plošč niza *Iz arhiva GNI* je šestnajsta po vrsti, v poslušanje pa ponuja osemindvajset glasbenih točk. Adlešiči so že od nekdaj pravo belokranjsko pevsko gnezdo. Značilnost te obmejne in obkolpske vasi je dobro ohranjeno uskoško izročilo, napevi in plesi. V podporo tradiciji že od 1922 leta služi tudi domače kulturno društvo *Božo Račič*, k oživiljanju pevske in godčevske tradicije pa tudi že desetletja prispevajo turistične folklorne prireditve belokranjskega območja z vsakoletnim jurjevanjem ter obujanjem kresovanj ter – kot nekoč – z ustnim prenosom pevskega znanja od starejših

na mlajše skupine. Zadnje povojno obdobje velja to predvsem za pevke, danes, denimo, se izročilo prenaša od starejših pevk *Predic*, nekdanj tudi *Kresnic*, na mlajšo skupino *Kresnic*. V repertoarju obeh skupin je še danes mogoče v živo slišati na primer peto vabilo na kresovanje, pa jurjevsko pesem, obredne kresne pesmi starejšega izvora s pretekanjem, petjem v nekakšnem preprostem kanonu, plesne pesmi ob tamburaških kolih, pripovedne pesmi, napitnice, ljubezenske, šaljive, vse v krajevnem govornem in glasbenem narečju. V predgovoru k zgoščenki dr. Marka Terseglava, ki je del svojega raziskovanja posvetil prav belokranjski uskoški pesemski dediščini, je zapisano, da so se Adlešičani že v sedemdesetih letih 19. stoletja zavedali svojega narodopisnega bogastva. O tem je pisal adlešiški župnik Ivan Šašelj v takratne slovenske časopise in revije in v prvih letih 20. stoletja zbrano delo predstavil v samostojnih knjižicah *Biserne iz belokranjskega narodnega zaklada (I in II)*. Tu so tudi nastali prvi zvočni zapisi ljudskega izročila na Slovenskem: na fonograf jih je naredila ruska glasbenica in zbirateljica Jevgenija E. Linjova leta 1913, leto pred prvimi zvočnimi posnetki slovenskega zbiralca, adlešiškega rojaka dr. Jura Adlešiča. Pravi posnetki kažejo, da je bilo tedaj v Adlešičih večglasno moško petje mnogo bolj živo kot danes. Presnetki z voščenih valjev fonografa iz leta 1914 so na plošči predstavljeni z dvema glasbenima točkama: s posnetkom plesne igre *Al' je kaj trden ta vaš*

most in z ljubezensko pesmijo *Ljubca moja, kdo te je troštal*. Sodelavci Glasbenonarodopisnega inštituta so v Adlešičih po letu 1954, ko so dobili prvi magnetofon, prvič že januarja 1955 in pozneje še večkrat, raziskali in opravili več terenskih snemanj, denimo v šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja, prav tako ekipa *Radia Slovenija* za pripravo oddaj *Slovenska zemlja v pesmi in besedi*. Iz vsega tega zvočnega gradiva sta avtorja izbrala nekaj značilnih pripovednih, obrednih, ljubezenskih, plesnih in pivskih pesmi ter po eno nabožno pesem, obsmrtnico in domoljubno pesem. Pri zadnji je zanimivo, da je na začetku 20. stoletja staremu ljudskemu metričnemu modelu – po pripovedovanju pevcev – domoljubno vsebino dodal slovenski pesnik, belokranjski rojak Oton Župančič. K vsakemu zvočnemu zapisu na zgoščenki spadajo podatki o posnetku, kdaj in kje je bilo posneto in kdo je bil izvajalec. Temu sledijo še etnomuzikološke, besediloslovne, zgodovinske razlage in druge zanimivosti o posnetkih. Izbrane fotografije govorijo o mladosti pevk v nošah, prinašajo prizore s snemanj pri pevkah doma, kažejo folklorno skupino pri plesu na jurjevanju v Črnomlju. Zanimiva je fotografija *folklorne skupine* iz Adlešičev, ki pleše na festivalu v Črnomlju leta 1939, torej komaj pet let po ustanovitvi *Folklornega inštituta* pri *Glasbeni matici Ljubljana*. Njegov prvi vodja France Marolt se je, poleg koroškega in prekmurskega, precej zanimal tudi za belokranjsko ljudsko izročilo. Fotografije nadalje prinašajo podobo vasi Adlešiči iz prve polovice 20. stoletja, pa tudi portret pevke in tkalke lanu Marije Cvitkovič iz devetdesetih let minulega stoletja ter ene najbolj aktivnih pevk Katice Adlešič, ene od današnji pevk *Predic* iz leta 2010. Knjižica navaja še vire in literaturo ter obvezni kolofon. Vrednost izdaji dodajajo tudi prevodi v angleški jezik. Za drugo ploščo niza *Iz arhiva GNI* z naslovom *Slovenske ljudske plesne viže – Prekmurje in Porabje* pravita avtorja zgoščenke, izbora zvočnega gradiva iz arhiva GNI, spremne besede in priprave ter zvočne obdelave izbranega gradiva dr. Rebeka Kunej in dr. Drago Kunej, da je »le vpogled v zvočnost slovenski

ljudskih viž Prekmurja in Porabja in ne celovita podoba«. Pri kaz temelji namreč na arhivskem gradivu – preteklih terenskih raziskavah in snemanju, kar pa ni zajelo vseh godčevskih praks, vseh godčevskih sestavov tega območja. Kakor koli, petintrideset glasbenih primerov plesnih viž z glasbili cimbalami, violino (gosli), klavirsko harmoniko (tango – fude), z godci *Kociprove bande*, tria Miška Baranje, diatonično harmoniko, pa posnetki s svatb in nekatera posneta pričevanja o plesu in godcih, dokazuje svojstveno podobo tega obrobnege slovenskega prostora s posebno zgodovino in geografsko podobo. Ta nesnovna dediščina, med katero spadajo tudi plesne viže in ljudski ples, je zaznamovana s širšim zvočnim kontekstom tradicije cele Panonske ravnine in njeno zgodovinsko politično odvisnostjo od Madžarske. Za prekmursko zvočno in plesno izročilo se je bolj resno začel zanimati šele France Marolt in njegov *Folklorni inštitut*, ko je na pragu druge svetovne vojne na folklornem festivalu v Mariboru predstavil nekatere ljudske plesne ob pomoči domačina Matije Kavaša in ob godčevski spremljavi *Kociprove bande*. Temeljitejše raziskave tovrstnega izročila tega območja, natančneje izročila Beltincev, so bile opravljene pozneje, najprej leta 1946, po koncu vojne, kar je služilo Francetu Maroltu in Mariji Šuštar za glasbenokoreografsko priredbo *Panonska suita* za potrebe prav takrat ustanovljene plesno-folklorne skupine iz Ljubljane, predhodnice današnje *AFS France Marolt*. Te raziskave, pravi dr. Rebeka Kunej v predgovoru, pomenijo začetek plesnega arhiva GNI in sistematičnega raziskovanja slovenskih ljudskih plesov v drugi polovici 20. stoletja. Pozneje so v Prekmurje in Porabje sodelavci GNI zahajali še večkrat, podoba prekmurskih plesov pa se je zaradi večjega zanimanja za plesno tradicijo Beltincev, izoblikovala predvsem na podlagi tamkajšnjega beltinskega izročila in ni iskala še drugih godčevsko-plesnih praks v drugih predelih tega območja. Tej pasti se niso izognile niti prve knjižne izdaje o ljudskoplesni dediščini Prekmurja, šele zbirka plesov *Polka je ukazana. Plesno izročilo na Slovenskem: Prekmurje in Porabje* prof. Mirka Ramovša je prinesla celovitejši etnokoreološki pogled tega območja. Zgoščenka prinaša izbor arhivskih posnetkov slovenske plesne instrumentalne glasbe, ki so jih sodelavci GNI naredili v času od prvega snemanja 18. decembra 1954, takoj ko so dobili prvi terenski magnetofon, do poznejših terenskih raziskovanj v letih 1957, 1958, 1963–1964, 1970–1972 in 1999 v različnih krajih Prekmurja in med Porabskimi Slovenci. Umanjka le podoba gibno-zvočne tradicije madžarske manjšine pri nas, ker se Glasbenonarodopisni inštitut v preteklosti ni ukvarjal z raziskovanjem ljudske glasbene in plesne tradicije manjšin. Kakovost zvoka nekaterih zanimivih posnetkov po mnenju avtorjev kljub njihovi dokumentarni vrednosti ni dovoljevala objave, zato so se, žal, morali odpovedati priložnosti objave. Zgoščenki je priložena knjižica, ki prinaša uvodni komentar, nato pa k vsaki glasbeni točki še podatke o času, kraju in izvajalcu ter etnokoreološka in etnomuzikološka ter druga pojasnila, prevedena tudi v angleški jezik. Iz arhiva Glasbenonarodopisnega

inštituta je izbranih več fotografij, na naslovnici na primer je prikazan nastop plesalcev ob igranju *Kociprove bande* na *folk-lornem festivalu* v Mariboru leta 1939, na straneh knjižice pa vidimo plesalce ob svatbenem plesu čindara iz leta 1934, *folklorno skupino* iz Beltincev iz leta 1955, nadalje trio znanega cimbalista Miška Baranja iz Nemčavcev iz leta 1970 in jutranje plesno razporeženje na svatbi v porabskem Gornjem Seniku leta 1970, ko je bilo raziskovanje za takratno »železno zaveso« bolj zapleteno kot danes. Navedba literature in kolofon sklepata vsebino knjižice, v kateri avtorja omenita, da je izbor posnetkov na tej plošči hkrati tudi glasbena ilustracija h knjigi prof. Mirka Ramovša *Polka je ukazana. Plesno izročilo na Slovenskem: Prekmurje in Porabje*.

Tretja zgoščenka niza *Iz arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta* ima številko 17 in nosi naslov **Pritrkavanje**. To je že druga zvočna izdaja sodelavcev *Glasbenonarodopisnega inštituta* o tej posebni godčevski praksi in tradiciji. Po zadnjih raziskavah prinaša nekatera nova spoznanja. Prva izdaja iz leta 1985, ki ji je po razprodaji LP sledil še ponatis na zgoščenki, je med drugim to zvočno umetnost obravnavala kot slovensko posebnost, današnji izsledki pa govorijo, da tako pritrkavajo še v drugih evropskih državah, denimo na Hrvaškem, v Italiji, Belgiji, Franciji, Nemčiji, na Nizozemskem, Švedskem, v Španiji, Švici in verjetno še kje. Res pa je, da nikjer pritrkavanje danes ne kaže tako razvite dejavnosti, takšne organiziranosti pritrkovalcev, kot prav v Sloveniji. Zgoščenko *Pritrkavanje* je v celoti zasnovala, izbrala zvočne primere, komentirala in uredila dr. Mojca Kovačič ob pomoči Petra Vendramina, ki je poskrbel za pripravo in obdelavo zvočnega gradiva. To je zajelo najnovejše terenske posnetke, od leta 2005 naprej skoraj do izida zgoščenske. Zdi se, da ni bilo težko izbirati ne med pokrajinami, ne med kraji, ne med cerkvenimi zvoniki in ne med samimi izvajalci, kajti pritrkavanje je danes na Slovenskem živa in razvejena glasbena praksa. V uvodu avtorica zanimivo in podrobno po-

jasnjuje, kakšna umetnost je pritrkavanje, kako jo gojijo in kje, kako je posegala in še posega v življenje ljudi. Pritrkavanje, pravi, je kljub novim funkcijam še vedno pomemben del cerkvene glasbe, hkrati pa zaradi vsebine in prenosa znanja spada v ljudsko glasbo. Ob tem velja omeniti, da ne gre le za ustno izročilo, ampak se je del tradicije ohranil tudi v pisni obliki. Ohranjeni so primeri starih viž, označeni največkrat s številkami, pa tudi kako drugače, denimo z geometričnimi liki, zlogi, besedami in podobno. Takšen vir starejših zapisov pomeni publikacija *Slovenski pritrkovavec* avtorja Ivana Mercine iz Vipavske doline, ki je izšla pri *Katoliški knjigarni* 1926. V spremni knjižici je vsaka od devetindvajsetih glasbenih točk opremljena – tudi s prevodi v angleški jezik – z etnomuzikološkim komentarjem, s krajem in časom posnetka ter izvajalci, med katerimi je precej mladih, med fanti in možmi pa je tudi več deklet in žena. V zvonikih na Slovenskem in v našem zamejstvu med Beneškimi Slovenci in Rezijani imajo različno število zvonov. Od tega je odvisen način pritrkavanja in izbira viž, ki imajo slikovite naslove: od tistih, ki povzemajo znane melodije, denimo *Marko skače*, *Radecki*, *Abraham*, prek posebnih imen, ki se nanašajo na način igranja na zvonove, denimo viža *U pet*, *Na pet*, *Finfar*, *Petica*, *Petka*, *Po pet* ali *V pet žvakov*, ki je hkrati najpogostejše izvajana pritrkovaška viža pri nas, do viže z imenom *Goveja*, ki je asociativna, ker je ritmično in metrično zapletena in v bolj improvizirani obliki. Posebnost spremne knjižice k plošči so objavljene transkripcije vseh posnetih pritrkovaških viž, kar bo zanimivo tudi za bodoče pritrkovalce. Zadnje izkušnje pri terenskem snemanju so namreč pokazale, da so današnjim mojstrom igranja na cerkvene zvonove služili tudi transkribirani zapisi v komentirani prilogi k prvi zvočni izdaji. V okviru delovanja slovenskega pritrkovaškega krožka, številnih društev, srečanj, tekmovanj, tečajev in poletnih šol, se pritrkavanje, trjančenje, tonkanje, pinkanje, tintinanje in kar je še lokalnih imen za pritrkavanje živo ohranja tudi danes in pomeni edinstveno zvočno podobo ljudskega muziciranja v javnem prostoru.